

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

КРЕТ Галина Романівна - суддя Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, кандидат юридичних наук, доцент

УДК 343.14

Стаття посвячена определению методологических основ исследования международных стандартов доказывания в уголовном процессе. На основе анализа научных работ отечественных и зарубежных ученых определяется понятие методологии и раскрывается ее структура. Характеризуются общие философско-мировоззренческие подходы, общие принципы научного познания, общенаучные и конкретно-научные методы, составляющие методологию исследования международных стандартов доказывания в уголовном процессе. Определяется понятие методики и раскрывается ее значение в исследовании международных стандартов доказывания.

Ключевые слова: международные стандарты доказывания, методологические основы, методология, методика.

Вступ

Дослідження проблематики міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі нерозривно пов'язане з визначенням його методологічних основ. Розкриваючи методологічні основи правової науки, М.С. Кельман відзначає, що у ході виявлення її методологічних проблем потрібно принципово розрізнати як мінімум два плани дослідження: змістовно-теоретичний, спрямований на отримання позитивного знання про юридичну дійсність, і власне методологічний, пов'язаний з дослідженням самого процесу отримання наукового знання [5, с. 210]. У цьому контексті розкриття методологічних основ досліджен-

ня міжнародних стандартів доказування дозволяє простежити процес формування наукового знання про них як об'єкт пізнання шляхом розкриття методології та методики дослідження.

Дослідженню методології сучасної юридичної науки присвячені наукові праці М.С. Кельмана, М.І. Козюбри, О.Л. Копиленка, Ю.М. Оборотова, М.І. Панова, О.В. Петришина, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун та інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Методологічні основи науки кримінального процесуального права в цілому і теорії кримінального процесуального доказування зокрема розкриваються у наукових працях В.П. Гмирка, С.О. Ковальчука, М.В. Костицького, Ю.Б. Пастернака, М.Є. Шумила та інших вітчизняних науковців. Незважаючи на ґрунтовний характер їх розробок, методологічні основи теорії кримінального процесуального доказування підлягають подальшому дослідженню з урахування конкретних об'єктів наукового пізнання, у тому числі й міжнародних стандартів доказування.

Постановка завдання

Метою статті є розкриття методологічних основ дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі.

Результати дослідження

Необхідною передумовою визначення методологічних основ дослідження є розу-

міння поняття методології, оскільки воно, незважаючи на істотну увагу вчених, розкривається ними доволі неоднозначно. У цілому стосовно методології науковцями сформовано два підходи: відповідно до першого вона розглядається як система підходів, методів, принципів, способів і засобів наукового пізнання [11, с. 10] або вчення про цю систему [4, с. 139; 18, с. 41], а згідно з другим – як система зазначених підходів, методів, принципів, способів і засобів та вчення про їх використання в пізнавальній діяльності [15, с. 181; 16, с. 8]. Таким чином, у межах першого підходу вчені розглядають методологію як відповідний методологічний інструментарій, за допомогою якого відбувається наукове пізнання об'єктів, а у межах другого – додатково вказують на практичний аспект застосування системи підходів, методів, принципів, способів і засобів наукового пізнання для дослідження відповідного об'єкта.

Аналізуючи наведені підходи, потрібно звернути увагу, що зміст методології становить як система підходів, методів, принципів, способів і засобів наукового пізнання, так і зміст та пізнавальні можливості кожного з них. На перший погляд, охоплення змістом методології їх пізнавальних можливостей може вказувати на її функціональне спрямування й на розробку напрямів і механізму застосування вказаних підходів, методів, принципів, способів і засобів у пізнавальній діяльності. Застосування такого підходу призвело Е.Г. Юдіна до широкого розуміння методології, за якого вона розглядається як вчення про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності [21, с. 56]. Водночас, наведене розуміння методології зазнало істотної критики з боку М.В. Костицького, який вказує, що жодної методології у цьому визначенні немає, а все вказане у ньому потрібно віднести до методики [9, с. 7]. Таким чином, широке розуміння методології призводить до неможливості її розмежування з методикою, яка також охоплюється методологічними основами пізнавальної діяльності, але не входить до змісту методології. У зв'язку з цим методологію потрібно розуміти як вчення про зміст, пізнавальні можливості та систему підходів, мето-

дів, принципів, способів і засобів наукового пізнання.

Запорукою правильного визначення методологічних основ дослідження є розуміння структури методології, визначенню якої присвячена значна увага вчених, які неоднозначно підходять до її розкриття. Аналіз позицій науковців свідчить, що переважна більшість вчених, звертаючись до структури методології, вказує на її чотириелементний склад і розкриває її за допомогою застосування таких категорій як «методологічний підхід», «принцип пізнання» та «метод» і здійснення класифікації методів на декілька груп. Узагальнюючи наведені вченими позиції щодо структури методології, С.О. Ковальчук виокремлює у ній чотири рівні: 1) загальні філософсько-світоглядні підходи, які становлять основу пізнання і визначають стратегію дослідження; 2) загальні принципи, які виступають загальноприйнятими вихідними положеннями, що поширюють свою дію на всі об'єкти пізнання у конкретній галузі знань; 3) загальнонаукові методи, застосування яких дозволяє надати об'єкту пізнання загальну характеристику; 4) конкретно-наукові методи, за допомогою яких об'єкт пізнання конкретизується з урахуванням розробок конкретної науки або вчення, сформованого в її межах [7, с. 79-80]. Поділяючи наведену позицію та покладаючи її в основу подальшого дослідження методологічних основ дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі, потрібно звернути увагу на умовність ієрархічної побудови структури методології. Як зазначає М.В. Костицький, коли йдеться про методологію в юридичній науці, то необхідно відмовитися від ієрархій методологій, що визначається як філософська, загальнонаукова, конкретнонаукова. Методології слід «розташувати» по горизонталі й використовувати їх вчений може за власним вибором [9, с. 10]. Водночас, необхідність структурування методології є безумовною, оскільки дозволяє не лише забезпечити групування використовуваного методологічного інструментарію, але й встановити можливість поєднання у ході дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі окремих

методологічних підходів та відповідність їм застосовуваних методів.

Загальним філософсько-світоглядним підходам у структурі методології надається провідне значення. Розкриваючи поняття методологічного підходу, І.В. Блауберг та Е.Г. Юдін звертають увагу на три аспекти його розуміння: як принципова методологічна орієнтація дослідження; як точка зору, з якої розглядається об'єкт дослідження (спосіб визначення об'єкта); як поняття або принцип, що керує загальною стратегією дослідження [1, с. 74].

У науці кримінального процесуального права протягом тривалого періоду її розвитку заперечувався методологічний плюралізм і як єдиний методологічний підхід використовувався діалектичний, розуміння якого значною мірою набуло ідеологічного характеру. Так, методологічною основою теорії кримінального процесуального доказування визнавалася марксистсько-ленінська філософія – діалектичний матеріалізм [19, с. 24], хоча діалектика та матеріалізм виникли задовго до появи марксизму і були значно викривлені радянською ідеологією [3, с. 86]. При цьому, як відзначає Ю.Б. Пастернак, традиційний погляд на гносеологію діалектичного матеріалізму як методологічну основу кримінального процесуального доказування був сформований в умовах радянської розшукової моделі кримінального процесу, яка насамперед мала забезпечувати захист публічних інтересів [13, с. 6].

Застосування діалектичного підходу у ході кримінального процесуального доказування, як вказував свого часу М.С. Строгович, полягало у всебічному дослідженні фактів і подій, які мають значення для справи, в їх конкретній життєвій своєрідності, зв'язку та взаємозалежності, у правильному пізнанні цих фактів, що відповідає об'єктивній дійсності [17, с. 305-306]. Хоча наведений підхід до розуміння діалектичного підходу у цілому покладається в основу його сучасного розуміння, проте використання діалектичного матеріалізму негативно позначилося на розвитку науки кримінального процесуального права. Як наголошує М.І. Козюбра, панування довгі роки моністичного матеріалістичного підходу до вивчення правових

явищ, негативне ставлення до всіх інших доктрин і теорій, побудованих на відмінних від матеріалізму світоглядних позиціях, перешкоджали використанню здобутків європейської і світової правової теорії і правової культури, збіднювали уявлення про право та його місце в системі засобів соціального регулювання і способів світосприйняття [8, с. 22]. Повною мірою наведений висновок стосується міжнародних стандартів доказування як правового явища: з огляду на існуючу на той час кримінальну процесуальну форму їх застосування виключалося, у зв'язку з чим питання про їх дослідження у науці кримінального процесуального права взагалі не ставилося.

На сучасному етапі її розвитку діалектичний підхід розглядається як підхід, спрямований на забезпечення всебічного вивчення процесів виникнення, еволюції, ознак об'єкта, його значення у період функціонування, перспектив розвитку, встановлення зв'язку з чинниками матеріальними, духовними, культурно-моральними [16, с. 15]. Розглядаючи його як загальний та універсальний метод формування правових понять, М.І. Панов вказує, що він включає необхідні та вельми важливі етапи сходження від абстрактного до конкретного, і далі, – від конкретного до абстрактного [12, с. 52].

Використання діалектичного підходу у дослідженні міжнародних стандартів доказування здійснюється від загальної проблематики теорії кримінального процесуального доказування як абстрактного до теоретичних і практичних аспектів проблематики міжнародних стандартів доказування як часткового. Зазначений етап відіграє вагомое значення для розробки концепції міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі, але не може застосовуватися поза використанням другого етапу – сходження від конкретного до абстрактного. Як відзначає О.В. Побєдкін, у діалектичній єдності зі сходженням від абстрактного до конкретного як способом дослідження перебуває і завдання з генерування нових наукових знань, яке може вирішуватися за допомогою руху від конкретного до абстрактного (вивчення елементів проблеми дозволяє виявити закономірності, що фор-

мулюються за допомогою абстрагування від подробиць) [14, с. 9]. Таким чином, діалектичний підхід дозволяє здійснити характеристику міжнародних стандартів доказування як правового явища, визначити закономірності їх формування у кримінальному процесуальному законі та судовій практиці і розкрити закономірності їх застосування національними судами.

На сучасному етапі розвитку теорії кримінального процесуального доказування, як вказує С.О. Ковальчук, відбувається активний перехід від монізму до плюралізму її методології, зумовлений загальною тенденцією розвитку методології сучасної загальнотеоретичної юриспруденції [7, с. 78]. Методологічний плюралізм призвів до використання у ході дослідження проблематики теорії кримінального процесуального доказування широкого кола загальних філософсько-світоглядних підходів: системного, метафізичного, генетичного, синергетичного, антропологічного, аксіологічного, феноменологічного, герменевтичного, інформаційного, комунікативного, семіотичного, функціонально-інструментального, діяльнісного, цивілізаційного тощо. Внаслідок цього відбулася зміна парадигми теорії кримінального процесуального доказування. Як наголошує М.Є. Шумило, конструкція доказового розділу КПК України 2012 року дає змогу стверджувати, що у вітчизняній процесуальній науці та законодавстві відбувається процес зміни методологічної парадигми [20, с. 48]. Законодавча зміна парадигми кримінального процесуального доказування призвела у тому числі й до нормативного закріплення значної кількості міжнародних стандартів доказування, у теорії – до розробки теоретичних і практичних аспектів їх проблематики з урахуванням методологічного плюралізму, а у судовій практиці – до широкого застосування міжнародних стандартів доказування.

Аналіз сутності та пізнавальних можливостей існуючих загальних філософсько-світоглядних підходів свідчить про доцільність застосування частини з них у ході дослідження міжнародних стандартів доказування. Так, системний підхід уможливує розгляд міжнародних стандартів доказування

як складного, різнобічного, багатоякісного явища, що складається з елементів і зв'язків між ними, які утворюють його незмінну структуру та забезпечують його цілісність [16, с. 11], розкриття системи цих стандартів і здійснення їх науково обґрунтованої класифікації за різними класифікаційними критеріями. Генетичний підхід дозволяє пояснити причини виникнення міжнародних стандартів доказування та простежити процес їх становлення у міжнародно-правових актах і практиці міжнародних судових інституцій. Синергетичний підхід забезпечує пізнання міжнародних стандартів доказування як динамічної системи з урахуванням закономірностей її змін і напрямів подальшого розвитку. Антропологічний підхід передбачає розгляд міжнародних стандартів доказування крізь призму прав та основоположних свобод людини, у першу чергу права на справедливий суд, закріпленого ст. 10 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 р., ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. і ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Аксіологічний підхід дозволяє акцентувати увагу на міжнародних стандартах доказування з урахуванням їх відповідності меті кримінального процесуального доказування і засобам її досягнення, внаслідок чого визначити ефективність їх нормативного закріплення у вітчизняному кримінальному процесуальному законі та використання у практиці вітчизняних судів. Герменевтичний підхід у дослідженні міжнародних стандартів доказування забезпечує тлумачення використовуваних норм кримінального процесуального законодавства та сформованої на їх основі судової практики, а також доктринальних підходів щодо теоретичних і практичних аспектів їх проблематики. Функціонально-інструментальний підхід дозволяє визначити функціональну придатність міжнародних стандартів доказування як правового засобу для використання у кримінальному процесуальному доказуванні задля досягнення його мети. Застосування діяльнісного підходу передбачає теоретичну розробку технології програмування кримінальної процесуаль-

ної діяльності із застосування міжнародних стандартів доказування з використанням у пізнанні структури діяльності доказування пропонуваної В.П. Гмиром схеми: «мета» ↔ «вихідний матеріал» ↔ «спосіб» ↔ «носії діяльності» ↔ «засоби» ↔ «перетворювальний процес» ↔ «продукт діяльності» [2, с. 100]. Цивілізаційний підхід забезпечує можливість використання позитивного досвіду країн англосаксонської правової системи щодо формування та використання стандартів доказування для удосконалення їх змісту у вітчизняному кримінальному процесуальному законі та практиці національних судів з одночасним врахуванням особливостей вітчизняної системи права.

Таким чином, принципове значення у методологічній орієнтації дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі відіграє діалектичний підхід. Поряд із ним, в їх дослідженні широкого використання, з огляду на його пізнавальні можливості, набув системний підхід. Складність і взаємозв'язок міжнародних стандартів доказування та необхідність здійснення їх багатогранного дослідження задля отримання об'єктивного, повного та достовірного знання про них зумовлює використання інших наведених загальних філософсько-світоглядних підходів. Водночас, вони застосовуються в ході розкриття окремих теоретичних і практичних аспектів проблематики міжнародних стандартів доказування та, як правило, у сукупності з діалектичним і системним підходами.

Поряд із загальними філософсько-світоглядними підходами, методологія включає в себе загальні принципи, які являють собою основні вихідні положення теорії, вчення, науки, світогляду; центральне поняття, визначальну ідею, що поширюється на всі явища знань у галузі, де цей принцип абстрагований [18, с. 45]. Використання загальних принципів у дослідженні міжнародних стандартів доказування спрямоване на визначення його концептуальних основ, у зв'язку з чим основними з них є: принцип методологічного плюралізму; принцип єдності історичного та логічного; принцип поєднання теорії і практики. Так, принцип методологічного плюралізму передбачає

застосування у дослідженні міжнародних стандартів доказування широкого кола загальних філософсько-світоглядних підходів, сукупність яких у своєму взаємозв'язку забезпечить об'єктивність, повноту та достовірність отриманого наукового знання про них як об'єкт наукового пізнання. Неухильне дотримання цього принципу дозволяє встановити придатність застосування конкретного загального філософсько-світоглядного підходу для дослідження міжнародних стандартів доказування, забезпечити його використання у поєднанні з іншими методологічними підходами і запобігти їх еклектичному застосуванню у ході проведення дослідження. Принцип єдності історичного та логічного, на думку О.Ф. Скакун, розкривається через два принципи: 1) принцип проспективності (історизму), відповідно до якого нинішній (розвинутий) стан об'єкта неможливо добре вивчити і зрозуміти без вивчення його історичного становлення; 2) принцип пізнавальної ретроспекції (зворотного аналізу), згідно з яким до минулого стану потрібно підходити зі знанням зрілих, «що відбулися», станів об'єкта [16, с. 14]. З огляду на це, вказаний принцип забезпечує розгляд міжнародних стандартів доказування з урахуванням їх сутнісних, закономірних зв'язків: логічне дозволяє відобразити сутність цих стандартів з урахуванням закономірностей їх історичного розвитку, відкинувши при цьому те, що немає істотного значення для її визначення. Тобто, як зазначає В.С. Ковальський, у логічному відтворюються історично іманентні зв'язки сутності, закономірностей розвитку об'єкта пізнання, але воно має завжди коригуватися, насичуватися конкретним історичним матеріалом [6, с. 4-5]. Принцип поєднання теорії і практики передбачає здійснення дослідження міжнародних стандартів доказування на основі накопичених у науці кримінального процесуального права теоретичних знань і сформованої судової практики з подальшим узагальненням доктринальних підходів та емпіричного досвіду і визначенням напрямів практичного використання отриманого наукового знання про міжнародні стандарти доказування для удосконалення судової практики у частині їх застосування. Особли-

вого значення принцип поєднання теорії і практики набуває з огляду на формування значної частини міжнародних стандартів доказування у практиці міжнародних судових інституцій, зокрема ЄСПЛ, та їх широким використанням у практиці вітчизняних судів.

Методи наукового пізнання, на відміну від загальних філософсько-світоглядних підходів і загальних принципів, забезпечують нормування наукового пізнання об'єкта дослідження. Як відзначає О.Л. Копиленко, метод – це прийом теоретичного дослідження або практичного здійснення будь-чого, який впливає із знання закономірностей розвитку об'єктивної дійсності і досліджуваного предмета, явища, процесу; шлях, спосіб досягнення певних результатів у пізнанні і практиці; система правил і прийомів підходу до вивчення явищ та закономірностей природи, суспільства і мислення [18, с. 49]. Грунтуючись на загальних філософсько-світоглядних підходах і загальних принципах, методи являють собою центральний елемент методології дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі, а їх використання виступає невід'ємною умовою отримання нових знань про ці стандарти.

Методами науки кримінального процесу, як наголошує М.В. Костицький, є ті самі методи, що використовуються іншими юридичними науками: логічні, герменевтичні, лінгвістичні, психологічні, соціологічні, математичні та інші. У цій науці, звичайно, можуть бути використані опис, порівняння, вимірювання, спостереження, моделювання (у тому числі математичне), узагальнення, моделювання та інші [10, с. 34]. Повною мірою вказані методи знаходять використання у дослідженні проблематики теорії кримінального процесуального доказування, у тому числі й міжнародних стандартів доказування. При цьому визначальний вплив на визначення конкретних методів, які підлягають застосуванню, здійснює об'єкт пізнання: вони повинні бути придатними для отримання нових знань про міжнародні стандарти доказування та забезпечувати об'єктивність, повноту та достовірність цих знань.

Кримінальне процесуальне доказування являє собою діяльність пізнавальну, логічну та правову, в зв'язку з чим дослідження міжнародних стандартів доказування як правового явища, яке застосовується у ньому, ґрунтується як на загальнонаукових, так і на конкретно-наукових методах.

До числа загальнонаукових методів, які підлягають використанню у ході дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі, належать: логічний, історичний, системно-структурний і структурно-функціональний. Так, логічний метод, який передбачає застосування логічних прийомів (аналізу та синтезу, узагальнення, порівняння, абстрагування, індукції і дедукції, аналогії, моделювання тощо) та законів логіки (тотожності, несуперечності, виключення третього та достатньої підстави), дозволяє визначити поняття як міжнародних стандартів доказування у цілому, так і окремих їх видів зокрема, а також здійснити класифікацію цих стандартів за різними класифікаційними критеріями. Історичний метод забезпечує можливість простежити становлення та розвиток міжнародних стандартів доказування у міжнародно-правових актах і практиці міжнародних судових інституцій, а також еволюцію наукових підходів щодо їх сутності, змісту, системи і механізму застосування у кримінальному процесуальному доказуванні. Системно-структурний метод уможливорює розгляд системи міжнародних стандартів доказування як цілісної сукупності на основі існуючих між ними зв'язків, визначити їх місце у системі понятійно-категоріального апарату теорії кримінального процесуального доказування, встановити місце міжнародних стандартів доказування у системі стандартів справедливого правосуддя. Структурно-функціональний метод дозволяє встановити функціональне призначення міжнародних стандартів доказування на окремих етапах кримінальної процесуальної діяльності.

Конкретно-науковими методами, які повинні застосовуватися у ході дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі, є: формально-юридичний, порівняльно-правовий, соціолого-правовий методи, методи теоретико-право-

вого моделювання і теоретико-правового прогнозування. Формально-юридичний метод забезпечує визначення змісту норм кримінального процесуального законодавства, які закріплюють міжнародні стандарти доказування, у тому числі з урахуванням їх тлумачення в інтерпретаційно-правових актах. Порівняльно-правовий метод уможливорює, з однієї сторони, співставлення міжнародних стандартів доказування як правового явища, яке існувало у кримінальному процесі однієї правової системи протягом різних історичних періодів (діахронне порівняння), що дозволить встановити закономірності їх розвитку, а з іншої сторони – співставлення міжнародних стандартів доказування як правового явища, яке існує у кримінальному процесі різних правових системах протягом одного історичного періоду (синхронне порівняння), що дозволить визначити позитивний досвід зарубіжних країн в їх застосуванні й окреслити напрями його врахування у вітчизняному кримінальному процесі. Соціолого-правовий метод спрямований на встановлення ефективності нормативного закріплення системи міжнародних стандартів доказування у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві та практики їх застосування національними судами, а також на виявлення й усунення існуючих недоліків. Метод теоретико-правового моделювання забезпечує формування й обґрунтування концепції міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі, а також розробку проєктів норм кримінального процесуального закону, пропорованих з метою удосконалення нормативного закріплення міжнародних стандартів доказування. Метод теоретико-правового прогнозування забезпечує визначення напрямів розвитку міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі.

Використання сукупності наведених загальнонаукових і конкретно-наукових методів у ході дослідження проблематики міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі дозволяє комплексно розкрити її теоретичні та практичні аспекти й отримати об'єктивне, повне та достовірне знання про них.

Невід'ємним елементом методологічних основ дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі, поряд з методологією, є методика дослідження. Як вказує С.О. Ковальчук, методика відображає послідовність використання підходів, принципів, методів і прийомів пізнання, що забезпечує ефективність пізнавальної діяльності, отримання достовірного наукового знання та впровадження отриманих результатів [7, с. 101]. Таким чином, методика дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі дозволяє, по-перше, визначити послідовність застосування загальнонаукових і конкретно-наукових методів пізнання та встановити можливість одночасного використання окремих з них, по-друге, отримати за їх допомогою нове наукове знання про міжнародні стандарти доказування, здійснити його узагальнення та систематизацію, що свідчитиме про повноту отриманого знання, по-третє, здійснити його перевірку, що вказуватиме на об'єктивність і достовірність отриманого наукового знання, по-четверте, забезпечити його впровадження у правотворчу, правозастосовну, науково-дослідну діяльність і навчальний процес.

Висновки

Дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі здійснюється з урахуванням методологічних основ, які розроблені у філософії, логіці, психології, загальнотеоретичній юриспруденції й інших науках і використовуються у науці кримінального процесуального права в цілому та у теорії кримінального процесуального доказування зокрема. Обрання конкретних підходів, принципів і методів наукового пізнання, необхідних і достатніх для проведення дослідження міжнародних стандартів доказування, зумовлюється його предметом, потребою забезпечення отримання об'єктивного, повного та достовірного наукового знання про їх поняття, сутність, систему, види, механізм формування та застосування у кримінальному процесі, можливістю здійснення перевірки отриманого наукового знання та визначення напрямів його подальшого практичного

використання для удосконалення вітчизняного кримінального процесуального закону у частині їх закріплення та сформованої судової практики їх застосування, а також застосування у науково-дослідній діяльності та навчальному процесі.

Методологію дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі складають: 1) загальні філософсько-світоглядні підходи (діалектичний і системний, які становлять основу їх дослідження, та інші: генетичний, синергетичний, антропологічний, аксіологічний, герменевтичний, функціонально-інструментальний, діяльнісний, цивілізаційний, спрямовані на поглиблене розкриття окремих теоретичних і практичних аспектів проблематики міжнародних стандартів доказування); 2) загальні принципи наукового пізнання (методологічного плюралізму, єдності історичного та логічного, поєднання теорії і практики); 3) методи наукового пізнання: а) загальнонаукові (логічний, історичний, системно-структурний і структурно-функціональний); б) конкретно-наукові (формально-юридичний, порівняльно-правовий, соціолого-правовий методи, методи теоретико-правового моделювання і теоретико-правового прогнозування).

Поряд з методологією, методологічними основами дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі охоплюється методика дослідження, яка дозволяє визначити послідовність застосування загальних філософсько-світоглядних підходів, загальних принципів і методів наукового пізнання у ході його проведення, здійснити перевірку отриманого наукового знання про них та його впровадження у правотворчу, правозастосовну, науково-дослідну діяльність і навчальний процес.

Література

1. Блауберг И.В., Юдин Э.Г. Становление и сущность системного подхода. М.: Издательство «Наука», 1973. 271 с.

2. Гмирко В.П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: монографія. Дніпро-

петровськ: Академія митної служби України, 2010. 314 с.

3. Денисов С. Використання діалектико-матеріалістичного методу в пізнанні права. *Право України*. 2014. № 1. С. 86-93.

4. Жаровська І.М. Щодо проблем методології теорії держави і права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2015. № 827. С. 138-141.

5. Кельман М.С. Співвідношення методу і методологічного підходу у правовій науці. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 850. С. 204-211.

6. Ковальський В. Принцип єдності історичного і логічного у сучасних правових реаліях. *Юридична Україна*. 2014. № 10. С. 4-7.

7. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.

8. Козюбра М. Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості. *Право України*. 2014. № 1. С. 22-32.

9. Костицький М.В. Деякі питання методології юридичної науки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 3-11.

10. Костицький М.В. Про науку кримінального процесу, кримінальне процесуальне право і законодавство (філософський погляд). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 31-37.

11. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: елементарний курс. Видання друге. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.

12. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України*. 2014. № 1. С. 50-60.

13. Пастернак Ю.Б. Методологічні проблеми доказування у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2011. 19 с.

14. Победкин А.В. Теория и методология использования вербальной информации в уголовно-процессуальном доказывании: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. М., 2005. 59 с.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розкриттю методологічних основ дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі. На основі аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених визначається поняття методології та розкривається її структура. Характеризуються загальні філософсько-світоглядні підходи, загальні принципи наукового пізнання, загальнонаукові та конкретно-наукові методи, які становлять методологію дослідження міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі. Визначається поняття методики і розкривається її значення у дослідженні міжнародних стандартів доказування.

Ключові слова: міжнародні стандарти доказування, методологічні основи, методологія, методика.

SUMMARY

The article is devoted to determining the methodological bases of research of international standards of proof in criminal process.

Based on the analysis of scientific works of domestic and foreign scientists, the concept of methodology is defined as the doctrine of the content, cognitive possibilities and system of approaches, methods, principles, methods and means of scientific cognition.

The structure of methodology of research of international standards of proof in criminal process is revealed. It consists of: general philosophical and ideological approaches (dialectical and systemic, which are the basis of its research, and others: genetic, synergetic, anthropological, axiological, hermeneutical, functional and instrumental, activity approach, civilizational); general principles of scientific cognition (methodological pluralism, unity of historical and logical, combination of theory and history); methods of scientific cognition: general scientific methods (logical, historical, system and structural, structural and functional); and specifically scientific methods (formal and legal, comparative and legal, sociological and legal methods, methods of theoretical and legal modelling, and of theoretical and legal prognostication). Each of these structural elements of the methodology is characterized.

The concept of methodics is defined and its significance in the research of international standards of proof is revealed.

Keywords: international standards of proof, methodological foundations, methodology, methodics.

15. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави та права: навчальний посібник. Видання 9-е, зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.

16. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге видання. К.: Алерта; КНТ; ЦУА, 2010. 520 с.

17. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. В 2-х т. Т. 1. М.: Наука, 1968. 470 с.

18. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. 2-е видання, перероблене і доповнене. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

19. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Р.С. Белкин, А.И. Винберг, В.Я. Дорохов, Л.М. Карнеева и др. Ред. кол.: Н.В. Жогин (отв. ред.) и др. 2-е изд., исправ. и доп. М.: Юридическая литература, 1973. 736 с.

20. Шумило М.Є. Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі

України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі. *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 2 (150). С. 40-48.

21. Юдин Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. М.: Эдиториал УРСС, 1997. 445 с.